

130 ROKOV OD NARODENIA PREZIDENTA ARMÁDNEHO GENERÁLA LUDVÍKA SVOBODU

Peter KOVAL

Ludvík Svoboda

Ludvík Svoboda bol uznávaný vojak, veliteľ a hrdina protifašistického odboja, zároveň bol aj členom povojnovej vlády a prezidentom, ktorý v zlomových chvíľach nedokázal alebo nechcel vzdorovať sovietskej moci. Práve tento kontrast spôsobuje, že jeho historické hodnotenie je často rozporuplné.

Narodil sa 25. novembra 1895 v Hroznatíne pri Třebíči. Vyrastal bez otca v početnej rodine. Bol najmladší z troch súrodencov. Matka sa vydala po druhýkrát, aby sa mal kto postarať o rodinné hospodárstvo a časom do rodiny pribudli ďalšie tri deti. Svoboda na svoju rodinu spomínal: „*Zle jsme se neměli. Otčím byl starostlivý a láskavý. V našem sourozeneckém houfku nás pak bylo právě tolik chlapců jako děvčat. I když jsme se bez zdůhanců neobešli jako všichni pořádní sourozenci, snášeli jsme se dobře a dovedli držet spolu.*“¹

Vyštudoval Zemskú poľnohospodársku školu vo Veľkom Meziříčí a získal agronomické vzdelanie. Doplnil si ho neskôr praxou vo vinárstve v Rakúsku. Pred narukovaním do rakúsko-uhorskej armády pracoval na hospodárstve svojich rodičov. Počas prvej svetovej vojny bojoval na východnom fronte, kde v roku 1915 padol do zajatia. V Kyjeve v roku 1916 sa prihlásil do česko-slovenských légii a zúčastnil sa známych bojov pri Zborove ako člen 3. streleckého pluku Jana Žižku z Trocnova. Na jar 1919 absolvoval kurz dôstojníckej školy a domov sa vrátil v hodnosti kapitána v septembri 1921.

Na chvíľu sa služby vo vojsku vzdal a ujal sa rodinného hospodárstva, no po opätovnej mobilizácii sa rozhodol pre doživotnú službu v armáde. Chvíľku slúžil v pešom pluku č. 3 J. Žižku z Trocnova v Kroměříži, kde sa oženil s Irenou Stratilovou. Prijal ponuku slúžiť v ďalekom Užhorode. Začiatky v odľahlom meste boli ťažké a chvíľu si na miestne pomery museli zvykať. Spočiatku bývali novomanželia v podnájme, v domčeku s hlinenou podlahou a šindľovou strechou, kde mali jednu miestnosť s pecou, pri dome chýbal aj drevený záchod, ktorý si museli svojpomocne postaviť. Časom sa o aktívneho armádneho funkcionára štát postaral. Svobodovci sa presťahovali do nového domu v centre mesta. Počas pobytu v Užhorode sa im narodili dve deti (syn Mírek a dcéra Zoe).² Ludvík Svoboda v Užhorode slúžil v rokoch 1923 – 1931 ako veliteľ roty a neskôr zástupca veliteľa práporu pešieho pluku

1 SVOBODA, Ludvík. *Cestami života*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2009, s. 214.

2 BUDINSKÝ, Libor. *Trináť prezidentov*. Bratislava: Ikar, 2004, s. 194.

č. 36. V tej dobe zložil štátnu skúšku z maďarského jazyka a literatúry na Univerzite Komenského v Bratislave umožňujúcu mu neskôr pôsobiť v pozícii profesora maďarčiny na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave. Po troch rokoch pedagogickej práce bol povýšený na podplukovníka a prevelený do Kroměříža. V hektickom roku 1938 počas mobilizácie v máji a septembri bol veliteľom náhradného práporu a súčasne mobilizačným referentom pluku. Vo svojich pamätiach Svoboda vyčítal príliš skorú rezignáciu československej vlády. Ako armádny príslušník tvrdil, že československé pohraničné opevnenia boli dokonalejšie „než vychvaľovaná Siegfriedova línia aj známa francúzska Maginotova línia“.³ Po mobilizácii odišiel ako veliteľ s poľným práporom do pohraničia.

Prakticky hneď po začiatku okupácie Čiech a Moravy sa zapojil do organizácie vojenského odboja v rámci *Obrany národa* na východnej Morave. V júni 1939 odišiel do Poľska, kde sa podieľal na organizovaní československej armádnej jednotky pri Krakove. Po porážke Poľska, pre obavy nad nemeckým zajatím, Svoboda, so súhlasom československého veľvyslanca v Poľsku, Juraja Slávika, a po dohode so sovietskym vojenským pridelencom v Poľsku, previedol 17. septembra 1939 svojich vojakov na územie obsadzované Červenou armádou, kde skupina dostala status vojenskej internácie.

Podplukovník L. Svoboda sa podieľal na formovaní československej vojenskej jednotky na východnom fronte a rýchlo stúpал vo veliteľskej hierarchii. Dňa 15. júla 1942 bol ministrom národnej obrany v Londýne menovaný veliteľom 1. československého samostatného poľného práporu v Buzuluku. Prápor narástol na brigádu. Pod velením L. Svobodu bojovali čs. vojaci pri Sokolove (marec 1943) aj pri oslobodení Kyjeva. Jednotky brigády sa potom zúčastnili ďalších bojov v priestoroch Fastova, Vasilkova, Černachova. Na začiatku januára bola brigáda stiahnutá do zálohy veliteľa 40. armády a zaujala obranné postavenia v jej druhom slede juhozápadne od Beloj Cerkvi. V prvej polovici roka 1944 sa brigáda výrazne posilňovala mobilizáciou ďalších českých vojakov a v lete 1944 sa z nej sformoval 1. československý armádny zbor.⁴ Od 11. septembra 1944 viedol čs. vojakov v bojoch Karpatsko-dukelskej operácie, keď ako prvá čs. zahraničná pozemná jednotka dosiahla 6. októbra 1944 hranice Slovenska. Brigádny generál poslal hlásenie prezidentovi Benešovi ako vrchnému veliteľovi brannej moci, v ktorom sa o. i. píše: „Po dlhých a urputných bojoch proti nemeckým okupantom dnes 1. československý armádny zbor v ZSSR spolu s jednotkami hrdinskej Červenej armády prekročil našu štátnu hranicu, vstúpil na rodnú zem a vztyčil na nej národné vlajky Československej republiky... Prechod hranice znamená len začiatok toho oslobodzovacieho pochodu, ktorý uskutočníme spolu s hrdinskou Červenou armádou a povstaleckými slovenskými bratmi za úplné očistenie našej krajiny od nemecko-maďarských okupantov, od všetkých zradcov a zapredancov.“⁵

3 SVOBODA, Ludvík. *Z Buzuluku do Prahy*. Bratislava: Osveta, 1963, s. 9-10.

4 SEGEŠ, Vladimír (et al.). *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Bratislava: Ottovo nakladateľstvá, 2015, s. 351 - 352.

5 Hlásenie generála Ludvíka Svobodu Edvardovi Benešovi. In *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Ed. Ján Beňko. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 360-361.

Za zásluhy pri bojovej činnosti bol Ludvík Svoboda v októbri 1945 vymenovaný za armádneho generála. Úspechy svojej jednotky a celej protihitlerovskej koalície pripisoval poplatne dobe a „oficiálnej rétorike“ 60. rokov 20. storočia, predovšetkým Sovietskemu zväzu. „*Keby nebolo Sovietskeho zväzu, neboli by sme slobodní,*“ napísal v závere pamätí.⁶ Počas vojny Svoboda prešiel premenou z obyčajného, nie príliš výrazného, dôstojníka na generála a veliteľa československého armádneho zboru. Medzi vojakmi bol obľúbený a rešpektovaný. Jeho vojenské zásluhy sú nepopierateľné. Pri jeho kariérnom postupe boli dôležité aj kontakty s moskovským vedením KSČ, hlavne s Klementom Gottwaldom, podpora od komunistov a Sovietov.⁷

Ludvík Svoboda sa ešte ako nestraník stal v apríli 1945 ministrom národnej obrany novej československej vlády. Aj keď vo vláde väčšinou podporoval postoje Komunistickej strany Československa, v osudných februárových dňoch roka 1948 vydal vojenský rozkaz, ktorým vyzval armádu na apolitickosť a vyhlásil, že vojakov proti ľudu nepovedie.⁸ Ako minister obrany nakoniec podporil KSČ a v novembri 1948 oficiálne vstúpil do strany. V období upevňovania komunistickej moci v celom štátnom aparáte, vrátane armády, nástupom studenej vojny, sa podozrievaniu a nedôvere nevyhol ani L. Svoboda. Stal sa obeťou čistiek. Komunistickej vrchnosti prekážala hlavne Svobodova legionárska minulosť a úsilie o prepustenie niektorých zatknutých dôstojníkov.⁹ Po odvolaní z funkcie ministra národnej obrany bol v apríli roku 1950 nakrátko menovaný námestníkom predsedu vlády, poverený vedením Štátneho výboru pre telesnú výchovu a šport. Od roku 1951 pracoval vo svojom rodisku Hroznatíne v Jednotnom roľníckom družstve.

V dobe politických procesov bol začiatkom novembra 1952 zatknutý s odôvodnením, že pripravoval vojenský prevrat. Na zásah z Moskvy bolo jeho obvinenie stiahnuté, ale Svoboda sa musel zodpovedať z obvinenia zo sabotáže Košického vládneho programu v armáde. V roku 1954 z podnetu prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (ÚV KSSZ) Nikity S. Chruščova bol rehabilitovaný, no odmietol prijať politickú funkciu. Stal sa náčelníkom Vojenskej akadémie Klementa Gottwalda v Prahe (1955 – 1958) a bol mu udelený Rád bieleho leva i Rád republiky. Jeden rok vykonával aj funkciu náčelníka Vojenského historického ústavu v Prahe. Od roku 1959 bol na dôchodku. Dokončil vydanie svojich pamätí, spomienok na druhú svetovú vojnu – *Z Buzuluku do Prahy* (1960).

V období Pražskej jari po abdikácii Antonína Novotného bol Ludvík Svoboda poslancami Národného zhromaždenia 30. marca 1968 zvolený za prezidenta ČSSR. V systéme komunistického Československa išlo o čestnú funkciu bez reálneho politického vplyvu. Svoboda bol prijateľný kandidát pre všetkých a národnosťou Čech,

6 SVOBODA, Ludvík. *Z Buzuluku do Prahy*. Bratislava: Osveta, 1963, s. 413.

7 TOMEK, Prokop. Ludvík Svoboda – pripomínáme si 130 let od narození vojenského velitele a pozdějšího prezidenta. Dostupné online: <https://www.vhu.cz/ludvik-svoboda-pripominame-si-130-let-od-narozeni-vojenskeho-velitele-a-pozdejsiho-prezidenta/> (cit. 01. 12. 2025)

8 BUDINSKÝ, Libor. *Trinášť prezidentov*. Bratislava: Ikar, 2004, s. 202-203.

9 Veľmi sa zastával obžalovaného generála Heliodora Píku, náčelníka československej vojenskej misie v Sovietskom zväze. Intervenoval priamo u Gottwalda, aby ho neodsúdili na smrť. Pozri BUDINSKÝ, Libor. *Trinášť prezidentov*. Bratislava: Ikar, 2004, s. 203.

keď prvým tajomníkom komunistickej strany bol Slováč Alexander Dubček. Svoboda bol rešpektovaný širokou verejnosťou ako zaslúžilý veterán bojov za oslobodenie i ako perzekvovaný prvorepublikový vojak a legionár. Tešil sa podpore aj na Slovensku a mal s určitosťou i podporu Moskvy. K svojim sedemdesiatinám v novembri 1965 dostal od generálneho tajomníka ÚV KSSZ Leonida Brežneva mimoriadne zlatú hviezdu Hrdinu ZSSR.¹⁰ Svoju prezidentskú aktivitu zameral na podporu demokratizácie spoločnosti. Podporil dôsledné uskutočňovanie rehabilitácií nezákonne postihnutých občanov, hlavne dôstojníkov čs. armády. Vstup vojsk Varšavskej zmluvy na územie Československa prezident Svoboda morálne i politicky verejne odsúdil. Kategoricky odmietol vymenovať v auguste 1968 robotnícko-roľnícku vládu ako formu legalizácie daného stavu. Dosiahol rokovania v Moskve za podmienky oslobodenia Sovietmi zadržaných politikov a s ich účasťou na rokovaní. Tie za jeho účasti vyústili do kompromisnej dohody a prepustenia zaistených čs. predstaviteľov.

Prejav prezidenta Svobodu k 50. výročiu založenia Československej republiky v roku 1968 bol v duchu Pražskej jari, hovoril o vzniku Československa, zhodnotil zásluhy zakladateľov republiky. *„Padesáte výročí vzniku republiky zavazuje nás vzdáť česť a hold tomuto dílu mnoha generací. S úctou si připomínáme jména Tomáše Garrigua Masaryka, Edvarda Beneše i Milana Rastislava Štefánika, s nímž je nerozlučně spjata založení samostatného státu.“*¹¹ Po nástupe Gustáva Husáka do vedenia v komunistickej strane podporil proces tzv. normalizácie a konsolidácie spoločnosti na marxisticko-leninských pozíciách v apríli 1969. Tým stratil dôveru verejnosti, ktorú dovtedy požíval. Udržal si však prezidentský post v krajine. Jeho dobré vzťahy s vedením KSČ postupne ochladzovali. Nebolo mu dovolené vydať druhé vydanie jeho pamätí *Cesta života* a celý náklad druhého dielu skončil v januári 1972 v šrote. Problematickým sa recenzentom zdala prílišná idealizácia Masaryka a Beneša. V skutočnosti za zákazom vydania „politicky citlivých“ pamätí stál osobne Gustáv Husák.

Ludvík Svoboda napriek vážnemu ochoreniu (trpel artériosklerózou a v roku 1974 prežil sériu mŕtvíc) odmietol odstúpiť zo svojej funkcie, a tak Federálne zhromaždenie ČSSR v roku 1975 prijalo zákon,¹² na základe ktorého ho funkcie zbavili. Jeho nástupcom sa stal G. Husák. L. Svoboda dožíval svoj život v pocite krivdy a zaťrpknutia. Zomrel v Prahe 20. septembra 1979. Aj napriek tomu, že na jeho pohreb nebola účasť verejnosti organizovaná, stal sa veľkou spontánnou manifestáciou sympatií občanov Československa k jeho osobe. Zúčastnilo sa ho v Prahe približne 350 000 ľudí. Spolu s manželkou, ktorá zomrela ani nie rok po ňom, sú pochovaní v spoločnom hrobe na cintoríne v Kroměříži.

10 TOMEK, Prokop. Ludvík Svoboda – připomínáme si 130 let od narození vojenského velitele a pozdějšího prezidenta. Dostupné online: <https://www.vhu.cz/ludvik-svoboda-pripominame-si-130-let-od-narozeni-vojenskeho-velitele-a-pozdejsiho-prezidenta/> (cit. 01. 12. 2025)

11 Projev presidenta republiky Ludvíka Svobody. In *Rudé právo, orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*, roč. 48 – 49, 29. 10. 1968, s. 1-2.

12 Zákon č. 50/1975 Zb. z 28. 5. 1975. Podľa neho mohol byť zvolený nový prezident, keď dovtedajší nemohol dlhšie ako rok vykonávať svoj úrad.

Ludvík Svoboda bol významnou postavou československých dejín. Jeho život mal celý rad svetlých, no i tmavých okamžikov. Vojenská kariéra predurčila, že svoj prezidentský život prežil v uniforme. Dvakrát pomohol komunistickému režimu. Vo februári 1948 Gottwaldovi a v roku 1968 aj Husákovi. Dvakrát sa však dočkal „vdaky“ v podobe odstavenia na vedľajšiu koľaj. Historické interpretácie jeho rozhodnutí uvádzajú, že generál Svoboda nedokázal v rozhodujúcich chvíľach odolať tlaku a rozhodovať sa samostatne. Ako vojak bol zvyknutý rozdávať a poslúchať rozkazy, Sovietsky zväz uznával ako najvyššiu autoritu, v zlomových okamihoch rozhodla jeho predstava, že Sovietsky zväz stále bude zárukou bezpečnosti Československa.

Použitá literatúra:

- Rudé právo*, orgán Československé sociálne demokratickej strany dělnické, roč. 48 – 49, 1968.
- BUDINSKÝ, Libor. *Trinášť prezidentov*. Bratislava: Ikar, 2004. 352 s. ISBN 80-551-0751-3.
- Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Ed. Ján Beňko. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998. 591 s. ISBN 80-88878-48-9.
- Ludvík Svoboda (* 25. 11. 1895 Hroznatín + 20. 9. 1979 Praha). Dostupné online: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/ludvik-svoboda>.
- SEGEŠ, Vladimír (et al.). *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Bratislava: Ottovo nakladateľství, 2015. 592 s. ISBN 978-80-7451-469-2.
- SVOBODA, Ludvík. *Cestami života*. Praha: Ottovo nakladateľství, 2009. 359 s. ISBN 978-80-7360-878-1.
- SVOBODA, Ludvík. *Z Buzuluku do Prahy*. Bratislava: Osveta, 1963. 413 s.
- TOMEK, Prokop. Ludvík Svoboda – připomínáme si 130 let od narození vojenského velitele a pozdějšího prezidenta. Dostupné online: <https://www.vhu.cz/ludvik-svoboda-pripominame-si-130-let-od-narozeni-vojenskeho-velitele-a-pozdejsiho-prezidenta/>.